

SKUPNA USMERJENA RAZPRAVA

»Skupaj smo uspešnejši: Iskanje novih pristopov in možnosti za večjo vključenost Romov na trg dela«,

3. junij 2019, od 9.00 do 14.00

Hotel Šport, Otočec

Poročilo

Zapisala: mag. Marjeta Novak

Izhodišče za dogodek je bila letna evalvacija o stanju na področju spodbujanja zaposlovanja Romov in o učinkih izvajanja ukrepov Nacionalnega programa ukrepov Vlade RS za Rome za obdobje 2017–2021 (NPUR 2017–2021), ki jo je opravil Mirovni inštitut.

Evalvacija namreč ugotavlja, da je zatečeno stanje na področju zaposlovanja zelo neugodno za pripadnice in pripadnike romske skupnosti in da so Romi ena najbolj ranljivih skupin na trgu dela. Evalvacija zato ocenjuje, da so na področju zaposlovanja potrebni dodatni in specifični ukrepi za izboljšanje zaposlitvenih možnosti romskega prebivalstva in zmanjšanje njihove brezposelnosti, saj ima to področje daljnosežen vpliv za opolnomočeno življenje in za napredek romske skupnosti.

Cilji usmerjene razprave so bili:

- doseči poglobljeno razumevanje tematike iz večdeležniške perspektive,
- izluščiti smernice in dejavnike uspeha za oblikovanje rešitev,
- identificirati ključne vzvode za napredek.

Dogodka so se udeležili predstavniki romske skupnosti, Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Zavoda RS za zaposlovanje, centrov za socialno delo, ljudskih univerz, nevladnih organizacij, večnamenskih romskih centrov, Zagovornika načela enakosti, Varuha človekovih pravic, programov socialne aktivacije itn.

Dogodek sta moderirali mag. Marjeta Novak, certificirana profesionalna moderatorka in Janja Rebolj.

Dogodek je imel 2 dela:

- I. Uvodne predstavitve za poglobljeno razumevanje situacije iz večdeležniških perspektiv; vključno z identifikacijo dejavnikov uspeha in smernic za oblikovanje rešitev.
- II. Skupinsko delo: identificiranje vzvodov za napredek.

I. Uvodne predstavitve

Uvodoma sta udeležence pozdravila direktor Urada Vlade RS za narodnosti, mag. Stanko Baluh, in državna sekretarka na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ) Breda Božnik.

Mag. Stanko Baluh je razpravo umestil v nacionalni posvetovalni proces znotraj Nacionalne platforme za Rome – SIFOROMA, znotraj katerega je v 2019 glavni poudarek na spremljanju uresničevanja ukrepov Nacionalnega programa ukrepov Vlade RS za Rome za obdobje 2017–2021 (NPUR 2017–2021).

Strateški cilj na področju zaposlovanja je povečati zaposlenost in zmanjšati brezposelnost Romov s poudarkom na zaposlitveni aktivaciji dolgotrajno brezposelnih in odpravljanju ovir pri vstopu na trg dela.

Državna sekretarka na MDDSZ, Breda Božnik, je poudarila, da imajo Romi za povečanje svojih zaposlitvenih možnosti pravico in obveznost, da se vključujejo v ukrepe aktivne politike zaposlovanja (APZ). Romi so s strani Zavoda za zaposlovanje pri napotovanju v APZ obravnavani ugodneje ter kot prednostna ciljna skupina.

Problematika vključevanja romske populacije v zaposlitev je večplastna in zahteva predhodno ukrepanje na različnih medresorskih področjih (bivanjske razmere, področje vzgoje in izobraževanja, področje socialnega varstva, zaščite otrok, žensk in mladih, ukrepi in pristopi na lokalnem nivoju ipd.).

Potrebno je izpostavljati dobre prakse; predvsem pa delovati po načelu »nič o Romih brez Romov«.

Ukrepi na področju zaposlovanja in vključevanje brezposelnih Romov v ukrepe Aktivne politike zaposlovanja

Mojca Ulaga (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje – ZRSZ)

Ukrepi države s področja trga dela so usmerjeni v znižanje brezposelnosti pripadnikov romske skupnosti ter povečanje njihove zaposljivosti.

Zavod RS za zaposlovanje (Zavod) v evidenci brezposelnih oseb lahko beleži le tiste Rome, ki se v postopku obravnave na zavodu sami opredelijo za Rome, saj za drugačen način spremljanje zavod nima zakonske podlage.

Mojca Ulaga je predstavila izhodiščne podatke ZRSZ za nadaljnjo razpravo:

(1) Trg dela

Ne glede na gibanja na trgu dela (gospodarska kriza/rast) se absolutno število brezposelnih Romov prijavljenih v evidenci brezposelnih bistveno ne spreminja. Aprila 2019 je znašalo 2.340 od 73.965 vseh brezposelnih.

Povečuje pa se delež Romov med vsemi brezposelnimi osebami, kar je posledica zmanjšanja števila vseh oseb prijavljenih v evidenci brezposelnih. Aprila 2019 je znašal delež 3,28.

(2) Izhodi Romov v zaposlitev

V letu 2018 se je zaposlilo skupaj 271 Romov; od tega v okviru APZ 145 Romov (večina v javnih delih), 126 Romov se je zaposlilo na trgu dela pri različnih delodajalcih, in sicer v trgovski dejavnosti, gradbeništvu, prevozništvu, gozdarstvu, čistilnih servisih, kadrovskih agencijah, ipd.

(3) Raven izobrazbe

Konec leta 2018 je bilo v evidenci brezposelnih oseb prijavljenih 1.387 Romov z nepopolno šolsko izobrazbo oz. 57 % vseh Romov prijavljenih v evidenci brezposelnih, 824 Romov oz. 34 % vseh pa je imelo osnovnošolsko izobrazbo. V letu 2018 je bilo z namenom izboljšanja izobrazbene ravni brezposelnih in pridobivanja delovnih izkušenj 333 Romov vključenih v ukrep Usposabljanje in izobraževanje (neformalno in formalno izobraževanje, usposabljanje na konkretnem delovnem mestu, delovni preizkus, ipd.).

Največja ovira pri vključevanju brezposelnih Romov na trg dela je njihova (1) nizka raven izobrazbe ter pomanjkanje delovnih izkušenj in (2) zmožnost ter pripravljenost pripadnikov romske skupnosti za še aktivnejši pristop k identifikaciji lastnih sposobnosti, kompetenc in interesov za sprejemanje odločitev na področju izobraževanja, usposabljanja in izbire poklica in zaposlitve.

(4) Vključevanje brezposelnih Romov v APZ, delavnice Storitve za trg dela in Karierna središča

Področja ukrepanja Zavoda so:

- usposabljanje in izobraževanje, spodbude za zaposlovanje, kreiranje delovnih mest,
- delavnice v okviru Storitve za trg dela, ki so namenjene pridobivanju veščin, kompetenc, prepoznavanju zaposlitvenih možnosti in
- storitve Kariernih središč, ki so namenjene prepoznavanju izobraževalne in poklicne kariere.

(5) Aktivna politika zaposlovanja v 2018

V ukrepe: (1) Usposabljanje in izobraževanje, (2) Spodbude za zaposlovanje, (3) Kreiranje delovnih mest je bilo vključenih 480 Romov. Največ jih je bilo vključenih v programe formalnega izobraževanja (138 Romov za pridobitev osnovno šolske izobrazbe) in v javna dela (126 Romov).

V zaposlitvene programe se je vključilo 17 Romov. Delodajalci za zaposlitev brezposelnega Roma prejmejo subvencijo (npr. Zaposli me, Spodbude za trajno zaposlovanje mladih, Spodbude za zaposlovanje prejemnikov denarnega nadomestila).

(6) Delavnice Storitve za trg dela in Karierna središča

V delavnice Storitve za trg dela je bilo vključenih 225 Romov (delavnice: Kariera po petdesetem, Učinkovit nastop na trgu dela in Svetovalnica).

V Karierna središča je bilo vključenih 2.957 Romov. Storitve pomembno vplivajo na identifikacijo sposobnosti, kompetenc in interesov za sprejemanje odločitev Romov na področju usposabljanja, izobraževanja, zaposlovanja in izbire poklica (storitve: informativni seminar, prvi intervju, priprava na hitre zmenke z delodajalci, informativni sestanek o namenu programu socialne aktivacije in pogoji za vključitev v programe socialne aktivacije, osnovno karierno svetovanje, osnovno karierno svetovanje po 12-ih

mesecih, poglobljeno karierno svetovanje, rehabilitacijsko svetovanje, predizbor kandidatov za prosta delovna mesta, skupinske oblike svetovanja, sodelovanje z delodajalci pri izboru kandidatov za zaposlitev).

(7) Javna dela

V okviru javnih del je zagotovljen za vključene Rome višji delež sofinanciranja plač in daljša doba vključenosti. Med drugim se izvajata dva programa, namenjena predvsem Romom:

- V programih javnih del z nazivom »Pomoč pri urejanju romskih naselij« se lahko izvajajo dela kot pomoč pri urejanju in vzdrževanju romskih naselij, pri izobraževanju glede pravilnega načina zbiranja odpadkov, pri zbiranju deževnice ipd.

Izvajalci programov javnih del so komunalna podjetja in občine.

V letih 2016 – 2018 se je izvajalo 5 – 6 teh programov, v katere je bilo vključenih 12 do 15 Romov letno.

- Vsebine programov javnih del z nazivom »Pomoč Romom pri socializaciji« so pomoč pri vzgoji in učenju, izvajanje prostočasnih aktivnosti v romskih naseljih, odpravljanje jezikovnih težav, pomoč pri vzpostavljanju dialoga, vključevanje odraslih v izobraževalne programe, povezovanje z okoljem, pomoč pri urejanju bivanjskih in infrastrukturnih razmer v naseljih, spremljanje Romov pri dostopu do uradnih institucij, integracija v lokalno okolje, spodbujanje mladostnikov pri ponovnem vključevanju v izobraževalne programe, spodbujanje k bolj zdravemu načinu življenja, ipd.

Izvajalci teh programov so osnovne šole, vrtci, centri za socialno delo, društva, knjižnice, andragoški centri ter centri za izobraževanje in občine.

V programe so običajno vključeni Romi in Neromi. Ocenjujemo, da so taki programi najbolj uspešni.

V letih 2016 – 2018 se je izvajalo 40 – 46 teh programov, v katere je bilo vključenih 41 do 68 Romov letno.

Več o programih APZ: <http://www.ess.gov.si>

V razpravi po predstavitvi ZRSZ so udeleženci poudarili še naslednje točke, pomembne za razumevanje tematike:

- (1) Razlika med denarno socialno pomočjo, ki jo prejemajo družine nezaposlenih romskih staršev, in minimalnimi plačami oziroma plačami za nižje kvalificirana delovna mesta, je premajhna in zato nestimulativna za iskanje zaposlitve.
- (2) Dodaten izziv so globe za prekrške in drugi viri izvršb, ki bremenijo mnoge Rome iz najbolj ranljivih okolij. V primeru da se oseba, bremenjena z izvršbami, zaposli, se ji izvršbeni zneski avtomatično odtegnejo od osebnega dohodka; medtem ko to ne velja za socialne transferje. S tega vidika je zaposlitev nestimulativna za družinske prihodke.
- (3) V severovzhodni Sloveniji več Romov uspešno dela v Avstriji. To pomeni, da se – če so ustrezno finančno in drugače stimulirani – lahko uspešno vključijo v trg dela. Nekateri Romi prejemajo avstrijske plače in slovenske socialne transferje.
- (4) Javna dela – sploh tista za dobrobit romske skupnosti – so se izkazala za ustrezen inštrument, ki bi ga bilo pa potrebno evalvirati in nadgraditi.
Romi so pri javnih delih pozitivno diskriminirani, saj lahko na istem delovnem mestu in pri istem delodajalcu delajo dve leti.
Med brezposelnimi Romi je veliko posameznikov, ki se želijo vključiti v javna dela, vendar ni dovolj razpisanih možnosti. Ali je časovna omejitev sploh smiselna? Zakaj ne bi razširili možnosti javnih del tako na nacionalni kot lokalni ravni, in s tem pripomogli k višji kakovosti življenja posameznikov in skupnosti?
- (5) Ob ugotovitvi, da imajo romske ženske v povprečju višjo stopnjo izobrazbe, a so redko zaposlene, je predstavnica romske skupnosti pojasnila tradicionalno vlogo ženske, ki je še vedno prisotna v določenih družinah: žena mora biti doma in skrbeti za otroke; takšen je pogled moških in celotnega romskega naselja, ki izvaja pritiske na dekleta in žene, ki razmišljajo drugače in stremijo k zaposlitvi.

- (6) Predstavnik Romov je poudaril, da ni problem le v neizobraženosti Romov – pač pa da so Romi kot iskalci dela stigmatizirani in diskriminirani s strani zaposlovalcev in družbe kot celote.
- (7) Poudarjena je bila ključna vloga centrov za socialno selo (CSD) pri spremljanju romskih družin. Predstavnik Mestne občine Novo mesto je opomnil na kadrovske podhranjenosti Centra za socialno delo Novo mesto za kompetentno delo z romsko populacijo: manjka tako zavedanja o kompleksnosti dela z romsko populacijo kot tudi ustrezno število usposobljenih in motiviranih delavcev, da bi lahko pokrili celotne potrebe socialnega varstva v romskih naseljih na območju Novega mesta.
- Državna sekretarka je prav tako poudarila zahtevnost dela socialnih delavcev v okoljih z romskim prebivalstvom in omenila pritiske in grožnje, ki jih s strani nekaterih Romov doživljajo zaposleni na CSD-jih. Ko govorimo o pravicah Romov, moramo govoriti tudi o njihovih dolžnostih. Veliko vzvodov je na strani Romov samih – od doslednega pošiljanja otrok v vrtec in nadaljnje vzgojno-izobraževalne programe do pripravljenosti za iskanje dela.

Izkušnje in izzivi vključevanja Romov in Rominj na trgu dela

Nataša Horvat (predstavnica romske skupnosti v Občinskem svetu Občine Lendava; Ljudska univerza Lendava)

Nataša Horvat je skozi svojo osebno zgodbo predstavila izzive odraščanja romske deklice: segregacija, diskriminacija, izključenost itn.. Pred 15 leti se je vključila v programe socialne aktivacije preko ZRSZ; končala je srednjo šolo in se zaposlila. Zdaj dela kot romska koordinatorica, se dodatno izobražuje in je kot občinska svetnica v občini Lendavi tudi politično aktivna.

Dejavniki uspeha:

- Pomembno je, da odrasle Rome spodbujamo in jim dajemo občutek varnosti, predvsem v času njihovega izobraževanja ali usposabljanja, da slednje zaključijo. Na področju izobraževanja so najbolj ranljivi, predvsem zaradi slabih izkušenj iz preteklosti.
- Že od vstopa v vzgojno-izobraževalni sistem moramo romske otroke dodatno spodbujati, predvsem pa vključevati v vse aktivnosti. Prav tako je potrebno o pomembnosti izobraževanja ozaveščati njihove starše, predvsem s pogovori, razumevanjem njihovega položaja in razbliniti vse njihove dvome.
- Rome je potrebno motivirati in učiti vztrajnosti, saj navadno obupajo po prvi slabi izkušnji.
- Pri delodajalcih je potrebno brisati stereotipe in predsodke o Romih, predvsem s pozitivnimi zgodbami o aktivnih Romih.
- Najpomembneje pa je, da imajo Romi vedno ob sebi osebo, ki v njih vidi potencial in jih spodbuja. Prav te osebe dajejo občutek, da tudi Romi pripadajo kolektivu, da so enaki kot ostali.

Socialna podjetja kot ena od oblik aktivacije ranljivih skupin

Štefan Simončič (EPEKA, socialno podjetje)

Primer gostilne Romani Kafenava in podobnih socialnopodjetniških iniciativ pokaže, da je za uspešen zagon potreben medsektorski pristop – v tem primeru so projekt podprli MDDSZ (ki je pred leti v okviru Sklopa II podpiral zaposlovanje Romov v socialnih podjetjih), ZRSS (javna dela) in Evropski socialni sklad. Zgledovati bi se bilo smiselno po Avstriji, kjer so sredstva iz Evropskega socialnega sklada namenjena zagonu iniciative; če se pa ta pokaže za uspešno, njeno kontinuirano delovanje nato podpre država.

Položaj Romov v Sloveniji je v tem smislu perspektiven, po mnenju predstavnika EPEKE pa ima država posluh in proaktivno razvija projekte zaposlovanja.

Socialna podjetja, ki zaposlujejo ranljive skupine, sama na trgu težko preživijo. Zaposlovanje Romov namreč spremljajo specifični izzivi: del za tekočim trakom ni več na voljo; za vse druge tipe zaposlitve pa je izobraženost prvi predpogoj. Poleg neizobraženosti je pri Romih problem tudi socialna deprivacija: v gostinskem kontekstu npr. niso vajeni vzpostavljanja novih stikov z gosti, saj so dotlej pretežno živeli v

zaprtih skupnostih. Težava je tudi v nepoznavanju jezika – slovenskega in tujih; pa tudi nepismenosti (nekateri delavci (npr. v kuhinji) težko sledijo navodilom).

V primeru mariborske romske gostilne se je izkazalo, da so dohodki več zaposlenih podlegli izvršbam zaradi neplačanih kazni, zaradi česar so zaposleni Romi na koncu meseca prejeli manj denarja od pričakovanega, kar je porodilo nezaupanje in nezadovoljstvo do delodajalca. Tudi po tej plati je potrebno osveščanje in vzpostavljanje razumevanja.

Izzivi so zato zelo konkretni; ključno pa je imeti dobre podjetniške ideje in celovito medsektorsko podporo.

Dejavniki uspeha:

- Za socialna podjetja je potrebno imeti dobro idejo, ki temelji na naravnih in kulturnih danostih okolja. Na Dolenjskem bi bilo smiselno razvijati glamping – prestižne kočije ali druge tipe nastanitve v skladu z lokalnim romskim izročilom, namenjene turistom v tranzitu; skupaj z ognjiščem in specifično romsko kulinariko. Tako bi pozitivno povezali romsko kulturno dediščino in potrebe sodobnega sveta po inovativnih oblikah turističnih nastanitev. Dobrodošla bi bila posebna delavnica, namenjena kreiranju tovrstnih podjetniških idej.
- Za zagon in obstanek socialnih podjetij, ki zaposlujejo Rome, je nujna finančna podpora države; po možnosti iz več virov, saj gre za naslavljanje kompleksnih izzivov, ki pa imajo pozitivne učinke tako na ekonomskem, socialnem kot psihološkem nivoju. To je še zlasti pomembno, ker se poskuša naslavljanje večgeneracijsko brezposelnost, kjer je miselnost, odnos in navade toliko težje premakniti.
- Mentoriranje Romov je potrebno ne le v fazi uvajanja, pač pa skozi celoten delovni proces – od finančne pismenosti, pridobivanja znanja, odnosa do dela, do socialnih veščin. Najbolj se zato obnesejo iniciative, v katerih sodelujejo Romi in Neromi.

Neformalne oblike učenja za večjo vključenost mladih Romov na trg dela

Andreja Luštek (Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto)

Med Romi na Dolenjskem, v Posavju in Beli krajini izstopa izrazito nizka izobrazbena struktura in sorazmerno visoko število pripadnikov romske skupnosti, ki so nepismeni ali brez dokončane osnovne šole.

Namen dnevnih centrov za romske otroke v naseljih Brezje in Jedinščica je skozi neformalne oblike učenja in kvalitetnega preživljanja prostega časa opolnomočiti otroke in mlade Rome in ter tako prispevati k njihovi večji socialni vključenosti in višji ravni kakovosti življenja.

Cilji centrov so povečati vključenost romskih otrok in mladih v šolski sistem (preprečevanje šolskega osipa, razvijanje delovnih in učnih navad, višja raven znanja in spretnosti romskih otrok in mladih, razvijati zmožnost učinkovitega, samozavestnega in kvalitetnega sporazumevanja v slovenskem jeziku, vključevanje predšolskih otrok itd.); izboljšati samopodobo in občutek lastne vrednosti romskih otrok in mladih; ustvariti okoliščine, ki omogočajo zdrav razvoj ter uvesti varovalne dejavnike v otrokovo življenje (kvalitetno preživljanje prostega časa, doživljanje pozitivnih izkušenj itd.) in razvijati socialni in kulturni kapital.

Cilji se uresničujejo preko sklopa aktivnosti za večjo vključenost v šolski sistem; razvijanje socialnih veščin promocijo duševnega zdravja in zdravega načina življenja in za kvalitetno preživljanje prostega časa.

Dejavniki uspeha:

- Fleksibilnost – uvajanje novih vsebin in metod dela, ki odražajo potrebe Romov.
- Načelo dela v skladu z aktualnimi prioriteta uporabnikov v realnem času in prostoru (tu in zdaj) ter princip romskega naselja.
- Zagotavljanje aktivne udeležbe uporabnikov ter promoviranje neformalnega in vseživljenjskega učenja.

- Načelo soudeležbe in skupnega dogovarjanja, postavljanja ciljev, vsebin dogovorov in načinov njihovega uresničevanja.
- Strokovno delo in načelo kontinuiranosti odnosa – vzpostavljanje stalnosti v odnosu oziroma v ponudbah sodelovanja in pomoči (z veliko mero posluha in poznavanja romske kulture).
- Sodelovanje in povezovanje z ostalimi deležniki (osnovne šole, zdravstveni dom, Nacionalni inštitut za javno zdravje, policija, ostale nevladne organizacije, Mestna občina Novo mesto, CSD itd.).

II. Skupinsko delo – vzvodi za rešitev

Povzetek:

Tematika je kompleksna in povezana z izzivi bivanjskih razmer, vzgoje in izobraževanja, socialnega varstva, zaščite žensk in otrok itd., zato je potreben celovit medresorski pristop z enotnimi smernicami in dosledno izvajanje pristojnih nalog vseh vpletenih inštitucij tako na nacionalnem kot lokalnem nivoju. Razvijati je potrebno sistemske oblike financiranja, saj projektno financiranje ne zagotavlja kakovostnih trajnostnih rešitev.

Ukrepi

Ukrepi so predstavljeni tako, kot so jih oblikovali udeleženci; v surovi obliki. V nadaljnjih procesih Nacionalne platforme za Rome bodo predlagani ukrepi prečiščeni in upoštevani ustrezno integrirani v Nacionalni program ukrepov za Rome.

1. Finančna stimuliranost za zaposlenost

Finančna destimuliranost je prepoznana kot ena ključnih ovir pri motivaciji za zaposlitev. Izziv je večplasten; možni ukrepi so pretežno sistemske narave:

- (1) Povečati razliko med minimalno plačo in denarno socialno pomočjo.
- (2) Denarna socialna pomoč kot pozitivni vzvod za večjo aktivacijo romskih staršev v smeri opolnomočenja Romov.
Denarna socialna pomoč (DSP) je v najbolj ranljivih družinah ključni vir družinskih prihodkov. DSP spodbuja pasivnost; zato bi bilo ta mehanizem smiselno nadgraditi tako, da bi podpiral večjo aktivacijo Romov (oziroma ranljivih skupin na splošno):
 - Zakonsko predpisano pogojevanje prejemanja DSP z izpolnjevanjem šolske obveznosti otrok; začeni z vsaj malo šolo.
 - Pogojevanje prejemanja DSP z udeležbo na osveščevalnih delavnicah za starše.
 - Pogojevanje DSP z delom za dobrobit romske skupnosti (npr. urejanje okolice); za določen fond ur mesečno. Tovrstna aktivacija je način razvijanja zmožnosti za razvijanje odgovornega odnosa do dela in družbe.
 - Razmisliti o možnosti, da po zaposlitvi Romi omejen čas še naprej prejemajo DSP za prehodno (npr. 6 mesecev).
- (3) Analiza in ukrepi glede zadolženosti.
Globe zaradi preteklih prekrškov in dolgovi so večkrat omenjeni kot dejavnik, ki zavira motiviranost za zaposlitev: odtegujejo se od plač, ne pa od denarne socialne pomoči. Potrebna je torej analiza zadolženosti ter učinkov le-te na motiviranost za zaposlovanje; kot tudi razmislek o možnih ukrepih za naslovitev tega problema.

2. Nova finančna perspektiva kot priložnost za celovite projekte: delo z romskimi družinami

Priprava na novo finančno perspektivo je priložnost, da se evalvirajo projekti iz zadnjih finančnih perspektiv. Nekateri med njimi so uspešni in jih je smiselno nadgraditi ter povezati. Ponekod pa so preveč razdrobljeni in izvedeni nekakovostno, saj niso vsi izvajalci usposobljeni za delo z romsko populacijo. Prav tako MDDSZ predlaga zasnovo celovitega projekta, ki naj poveže vse pristojne institucije na državni ravni in nato nižje na lokalni ravni ter izhaja po eni strani iz razumevanja potreb Romov ter po drugi iz sinergijskega delovanja vseh inštitucij v skladu z njihovimi pristojnostmi; s ciljem opolnomočenja mladih za aktivacijo na trgu dela.

Ključne aktivnosti projekta za povečevanje zaposljivosti Romov so:

- Povezati pristojne institucije, ki imajo za poslanstvo opolnomočenje Romov.
- Delo z družinami:
 - Identificirati in spremljati ranljive družine od zgodnjega otroštva naprej.
 - Ozaveščati in vzgajati starše za vključitev otrok v vrtec in nadaljnje vzgojno-izobraževalne sisteme – vključno s posledicami, če starši te skrbi za otroke ne izvajajo.
 - Ozaveščati o prednostih aktivne vključitve v trg dela (izobrazba in delo kot vrednost in vrednota).
- Graditi na pozitivnih zgledih.
- Nosilci naj bodo romska društva v sodelovanju s neromskimi organizacijami, ki imajo kompetence za prijavljanje in izvajanje kompleksnih projektov.

3. Romski zaposlitveni center

Veliko sredstev za delovno aktivacijo Romov se že danes porablja iz različnih naslovov. Od tod se je porodila ideja o vzpostavitvi zaposlitvenega centra (kot državnega podjetja), ki bi povezal in nadgradil dosedanje napore – od izobraževanja do zaposlitve. Romi bi pridobivali znanje, delovne izkušnje, odnos do dela in ustrezne socialne veščine skozi konkretno zaposlitev; bodisi za krajši ali daljši čas.

4. Stimulacije za zaposlovanje in uspešno vključevanje Romov (kot ranljive skupine) v delovne procese

- Uvedba kvot pri zaposlovanju Romov (davčne olajšave za podjetja – po vzoru zaposlovanja invalidov).
- Nagrade delodajalcem za zaposlitev Roma: delno ob zaposlitvi in delno po pretečenem določenem času (npr. 1 leto); npr. oprostitev plačila prispevkov.
- Mentorstvo v podjetjih: država podpre dodatno delo za mentoriranje ranljivih skupin.

5. Zagovornik pri iskanju zaposlitve

Rome, ki si želijo najti zaposlitev, po eni strani ovira pomanjkanje socialnih veščin – kulturne in jezikovne ovire, nepoznavanje delovanja v organizacijskem okolju itd. -, po drugi strani pa se srečujejo z diskriminacijo in predsodki s strani potencialnih delodajalcev in včasih tudi zaposlenih v državnih inštitucijah.

Zato bi bilo smiselno usposobiti zagovornike, ki bi Rome osebno spremljali v procesu iskanja zaposlitve.

6. Spodbude za zgodnjo vključitev in obiskovanje vzgojno-izobraževalnih programov

Obiskovanje vrtca in male šole romskega otroka podpre pri učenju slovenskega jezika, kar je predpogoj za uspešno vključitev v izobraževalni sistem. Zato je potrebno najti učinkovite načine, kako stimulirati romske starše za čim zgodnejši vključitev romskih otrok v vrtec in nadaljnje vzgojno-izobraževalne programe.

Udeleženci so razvili naslednje ideje:

- Mala šola naj bo obvezna za vse otroke (po možnosti že vrtec).
- Romskim staršem in otrokom pomagati, da vzpostavijo zaupanje do vzgojno-izobraževalnih inštitucij: prvega pol leta so romski starši v vrtcu ali mali šoli ob otroku, da mu nudijo oporo in spoznajo dobrobiti vzgojno-izobraževalnega okolja.
- Dodatna motivacija za uspešne mlade Rome:
 - Štipendije (V. in višje stopnje)
 - Subvencije za prevoz
 - Brezplačna udeležba za romske otroke na dodatnih delavnicah/usposabljanjih (umetniške, kulturne, športne dejavnosti ...).

7. Podpora večji enakopravnosti žensk

Podatki kažejo, da imajo Rominje sorazmerno višjo izobrazbo od Romov; kljub temu pa so zaposlene le v majhnem odstotku. Za pozitivne spremembe je potrebno nasloviti tako kulturne vzroke v skupnosti (tradicionalna vloga romske ženske kot tiste, ki služi možu, otrokom in preostali družini) kot razviti konkretne načine podpore ženskam.

Aktivna podpora večji socialni aktivaciji žensk je lahko posebna tema v socialno-varstvenih razpisih.

Možni poudarki:

- Delo z mladimi (posebej dekleta in posebej fantje): osveščanje o vlogi žensk in pomenu izobrazbe, dela, prispevanja skupnosti.
- Osebna mentorska podpora mladim Rominjam za zaključitev šolanja in iskanje zaposlitve.
- Podpora Rominjam za pridobivanje vozniškega izpita in drugih vzvodov za neodvisnost.

8. Usposobljen in motiviran kader za delo z romsko populacijo

V občinah, kjer prebiva večje število Romov, pristojne inštitucije ugotavljajo, da za kakovostno delo z romsko populacijo potrebujejo na osebo/družino več časa, kompetenc in drugih virov kot za delo z večinsko populacijo. To bi bilo potrebno nasloviti na nacionalnem nivoju:

- Inštitucijam zagotoviti dodatne kadrovske in finančne vire za kakovostno delo z romsko populacijo.
- Delo z Romi je kompleksno, zato je zanje potrebno zagotoviti (pridobiti in usposobiti) visoko kompetentne in hkrati motivirane kadre.
- Optimalna kombinacija je Rom – Nerom: kjer je le mogoče, naj sodelujeta predstavnika obeh skupnosti, saj so s tem storitve kakovostnejše (bolje odgovarjajo na specifične potrebe).
- Dolgoročno stremeti k temu, da se na inštitucijah (vzgoja in izobraževanje, zaposlovanje, socialno varstvo, nevladne organizacije ...) zaposli čim več Romov, ki najbolj poznajo specifične romske kulture in zato zmorejo vzpostaviti produktiven delovni odnos s to ranljivo skupino.

9. Dosledno izvajanje predpisov s strani institucij

Pristojne inštitucije morajo poznati svoje odgovornosti in pristojnosti in ravnati v skladu z njimi. To se na občutljivih področjih (obvezno izobraževanje, socialno varstvo, zaposlovanje itd.) ne dogaja v polni meri, s tem pa ljudje dobijo signal, da je predpise mogoče zaobiti.

Primeri:

- Izbris iz evidenc ZRSZ.
- Odvzem denarne socialne pomoči.
- Sankcioniranje neizpolnjevanja šolske obveznosti.

10. Prenašanje izkušenj uspešnih Romov

Zgodb uspešnih Romov je veliko, a niso znane širši javnosti. Nekaj kanalov, po katerih se lahko širijo – v podporo motiviranosti mladih Romov in naslavljanju predsodkov večinskega prebivalstva:

- Usposabljanja tako za uslužbence pristojnih inštitucij kot mladih Romov naj temeljijo tudi na konkretnih pozitivnih zgodbah Romov in Rominj, ki so se skozi izobrazbo in delo socialno aktivirali in povišali kakovost življenja svoje družine ter širše skupnosti.
- Javni posveti, kot npr. ti v organizaciji Urada za narodnosti, naj redno in konsistentno vključujejo tudi pozitivne romske zgodbe.
- Delo z mediji: spodbujanje pokrivanja uspešnih romskih zgodb.